

VIII. Častá témata moderní literatury

A. Vztah člověka a přírody

1. *Vztah člověka a přírody v literárním vývoji* / 2. *Jack London: Bílý den* / 3. *Karel Klostermann: Ze světa lesních samot* / 4. *Ernest Hemingway: Stařec a moře* / 5. *Ota Pavel: povídky* / 6. *George Orwell: Farma zvířat* / 7. *Richard Bach: Racek*

Pro moderního člověka 21. století je příroda světem vnějším, ležícím mimo lidská sídliště. Do přírody jezdíme sportovat nebo odpočívat. Příroda svědčí spíše o minulých časech (přírodní památky), které předcházely mohutnému, ovšem také devastujícímu technickému rozvoji lidské společnosti. Příroda je dnes vůči člověku v defenzivě a musíme se o ni starat (mluvíme o ochraně přírody a o národních přírodních rezervacích). Přírodu lze i odborně zkoumat přírodními vědami. Přírodu chápeme především jako skutečnost, která nám slouží; a zdaleka nejde jen o to, že se nám lépe bydlí, jestliže v našem přibytku převládají přírodní barevné odstíny. Lidská společnost využívá veškeré přírodní bohatství, do něhož ještě nedávno zahrnovala jen to, co bylo možné těžit, lovit nebo sklízet. A nejnovějším trendem je udržování životní svěžesti i pracovní výkonnosti prostřednictvím přírodních léčiv, přírodních kosmetiky a přírodních potravních doplňků. Běda však, pokud nám naše plány zkříží povodeň nebo vichřice: pak si vydatně stěžujeme na přírodní katastrofu.

Jestliže se ovšem podíváme na obraz přírody, jak se ve vědomí lidí utvářel v průběhu celých kulturních dějin, zjistíme, že k dnešním běžným názorům můžeme ještě mnoho dodat.

1. Vztah člověka a přírody v literárním vývoji

1-1 Pojem příroda v jazyce a základní rozčlenění tematiky / 1-2 Stručný přehled ztvárnění tématu přírody ve starší literatuře / 1-3 Člověk v souboji i souladu s přírodou očima literatury od sklonku 19. století / 1-4 Vztah k přírodě pohledem moderních literárních směrů i skupin / 1-5 Lidské příběhy na pozadí přírodní scenerie / 1-6 Příroda jako obraz moderní lidské společnosti.

1-1 Pojem příroda v jazyce a základní rozčlenění tematiky

Pojem příroda dnes nejčastěji vymezujeme jako *souhrn všech skutečností na světě, které nevznikly záměrnou lidskou činností*. Často ovšem odhlížíme od faktu, že najít přírodu zcela člověkem nedotčenou je zejména v Evropě již obtížné (zpravidla nám stačí, že v přírodě – od horských lesů až po rybníční břehy – nevnímáme lidské zásahy jako rušivé).

Slovo *příroda* existovalo (s různými hláskovými obměnami) ve slovanské slovní zásobě již odedávna. Jeho kořen *-rod-* je obsažen ve slovese *rodit (se)* ve významu *růst, rozmnožovat se*. Je tedy zřejmé, že původně se pod pojmem *příroda* rozuměla jen *živá příroda*. Ve významu odborném se slovo *příroda* objevilo v češtině až v době národního obrození (Jungmannův slovník). Staří Řekové označovali *přírodu* jako *φύσις* (*phúsis*); pojem souvisí se slovesem *φύω* = *plodím, rostu*. Staří Římané měli pro přírodu výraz *natura*, odvozený od lat. *natus* = *narozen*.

Z latiny pochází angl. *nature* [neičə], něm. *die Natur* [dí natur], rus. *priroda* / природа, fr. *la nature* [la natür], špan. *la naturaleza* atd., z řeckého základu vznikly pojmy *fyzilogický* (přirozený), *fyzionomie* (výraz obličeje) a samozřejmě *fyzika* (věda o obecných zákonitostech pohybu hmoty).

Lidé uvažující o **přírodě** řeší několik hlavních **tematických okruhů**: vzájemný vztah mezi **světem přírodním a lidským**, rozpor mezi **přirozeností a záměrností**, souvislost mezi **vývojem, růstem a zánikem** v přírodním prostředí, otázku **mezi** lidského **poznání** aj.

1-2 Stručný přehled ztvárnění tématu přírody ve starší literatuře

Beletristické zpracování tematizovaného vztahu člověka a přírody může mít v zásadě 4 podoby:

1. **Souboj** člověka s přírodou;
2. **Soulad** člověka a přírody;

3. Příroda jako **rámec** lidského příběhu;

4. Příroda jako **obraz** lidské společnosti.

Uvedené rozdělení nemůže být striktní: nepochybně se jednotlivé podoby budou často prolínat (např. střídání souboje i souladu s přírodou zakouší každý, kdo v ní záměrně pobývá).